

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

DÜŞÜNME EĞİTİMİ DERSİ

(7 ve 8. SINIFLAR)

ÖĞRETİM PROGRAMI

ANKARA 2015

DÜŞÜNME EĞİTİMİ PROGRAM TASLAĞI

Vizyon

Düşünme Eğitimi dersi öğretim programının vizyonu, bireyi donanımlı kılacak eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme niteliklerini geliştirerek; yaşam boyu ihtiyaç duyulan temel becerilerin kazandırılmasında ona öncülük edecek ve ortak yaşama katkıda bulunacak bir perspektif sağlamaktır.

GİRİŞ

Düşünme, insanın ayırıcı özelliği olduğundan, düşünme gücünü eğitmek, insanı insan yapan özü geliştirmek olacaktır. Düşünme eğitiminin doğrudan bir bilgi alanı yokmuş gibi görünmesine karşın, yakından bakıldığında bütün bilgi ve eğitim alanlarının temelde bir düşünme eğitimi olduğu söylenebilir. Düşünme yetisini geliştirmeyen bir eğitim, temel gerekçelerinden birini yitirmiş, kendi üzerine bir bilinç edinmemiş olur. Düşünme eğitimi, bilgiyi anlamlandırma, işleme, yapılandırma ve yeniden üretme becerisine yaptığı katkı ile diğer tüm eğitimlerin temelini oluşturur ve bireysel farklılıkları destekler. Eğitim ve öğretim faaliyeti, bu sayede, basit bir bilgi aktarım işi olmaktan çıkarak, bireyin yetenek ve potansiyelini geliştiren yaratıcı bir sürece dönüşür. Sözelimi, sanat bilgisi, düşünme yetisi aktif hale gelmiş bireylerde özgün ve yaratıcı bir tutuma dönüşebilir. Düşünme gücü eğitilmiş bireyler, kendi sorunlarını konuşabilme ve çözebilme becerisi kazanırlar. Düşünme yetisini eğitebilen birey ve toplumlar, yaşama kültürü oluşturmada avantaj elde ederler. Düşünme eğitimi, bireyi mutlu ve verimli kılan, kazandırdığı empati gücüyle birlikte yaşamayı kolaylaştıran, iyi hayatı ortaya çıkarmaya yönelik temel bir etkinliktir.

Düşünme yetimiz, içinde bulunduğumuz çevre tarafından etkilenmektedir. Önemli olan, bütün varoluşun üzerinde yeşerdiği düşünme yetisini, rastlantıya yer bırakmayacak şekilde eğitebilmektir. Düşünme gücünün eğitilmesi, bireyin, kendini geliştirme çabasını destekleyecek, iyi ve mutlu hayatın koşulunu oluşturacaktır.

Günümüz eğitim anlayışı, insanın yaratıcı ve üretken bir birey olarak yetiştirilmesine odaklanmıştır. Üretkenlik büyük ölçüde bireyin temel becerilere sahip olması ile mümkün olmaktadır. Bu yüzden düşünme, bir insani eylem olarak yaşam boyu kullanılan becerilerin başında gelmektedir. Ünlü Fransız filozofu Descartes (1984), “Düşünüyorum, o halde varım” özdeyişinde, düşünmenin önemine vurgu yapmakla kalmamış; varlığın ve bilginin düşünme sayesinde anlaşılabilmesine işaret etmiştir. Descartes düşünmenin temelini şüpheyi yerleştirmiş; bu sağlam noktadan hareketle, varoluşun ve gerçekliğin açıklamasına yönelmiştir. Bu yöntem aynı zamanda öğrenme yöntemidir. Zira öğrenmenin temelinde kuşkuyla dayalı bir sorgulama yatmaktadır. Bu yüzden dünyadaki başarılı eğitim sistemleri, öncelikle düşünme yetisini eğitmeyi başlıca amaç haline getirmişler, programlarını bu amaca yönelik oluşturmuşlardır.

20. yüzyılda eğitimciler düşünmenin en etkin biçimlerinden biri olan eleştirel düşünmeyi eğitimin temel hedeflerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Piaget (1958) eğitimin öncelikli hedefinin, önceki nesillerin yaptıklarını tekrar etmek değil; yeni fikirler üreten, bilginin doğruluğunu sorgulayan, eleştiri becerisine sahip bireyler yetiştirmek olduğunu söylemiştir. Freire (1974) inceleme, soru sorma ve insan hayatını şekillendiren sosyopolitik, ekonomik ve kültürel gerçekleri etkileme becerilerini kapsayan eleştirel bilincin eleştirel pedagoji ile kazandırılmasının esas olduğunu savunur.

Freire'e göre, ancak eleştirel düşünme sayesinde, kurumların, ideolojilerin, geleneklerin ve ilişkilerin dönüşümü mümkün olacaktır. Cotton da (1991) dikkatli ve yansıtmacı düşünebilme yeteneğini, demokratik bir toplumda sorumluluk sahibi vatandaşlık için bir gereklilik olarak görmüştür. Robinson ve diğerleri (1991) öğrencilerin, yaşam boyu öğrenme düsturu için eleştirel düşünme becerilerini edinmek zorunda olduklarına işaret ederken, Beyth-Marom ve arkadaşları (1987) eleştirel düşünmeyi gerekli kılan birçok gelişme olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Bunlar; "hızlı değişim," "birçok alternatif eylem," "sayısız bireysel ve ortaklaşa seçimler ve kararların" söz konusu olmasıdır. Eleştirel düşünme becerisi, günümüzde giderek çeşitlenen iş sahalarında çalışabilmek, bilgi kaynaklarından verimli bir şekilde yararlanabilmek, uygun çözümler üretebilmek için sahip olunması gereken temel becerilerden biri olarak görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü, bugün, öğrencilerin eleştirel düşünme yetilerini geliştirmeleri konusunda yoğun bir ilgi vardır. Son yıllarda eğitim bilimciler eleştirel düşünme kavramını tanımlamaya ve bileşenleri hakkında kuramlar geliştirmeye yönelmişlerdir. Bu kapsamda öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek öğretim modelleri tasarlamaya odaklanmışlardır.

Ancak gerek eleştirel düşünmeye ilişkin kavramsal tanımlamalar ve gerekse eleştirel düşünmenin adımları ve sonuçları konusunda kesin bir uzlaşma bulunmamaktadır. Buradaki temel uzlaşmazlık, eleştirel düşünme kavramının farklı disiplinler tarafından kendi bilimsel bakış açılarına göre ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim felsefeciler, psikologlar ve eğitimbilimciler eleştirel düşünmeyi kendi anlayışları doğrultusunda tanımlamaya ve çerçevesini belirlemeye çalışmışlardır.

Alanyazındaki bu farklılığa rağmen eleştirel düşünmeye atfedilmiş bazı ortak özellikler de bulunmaktadır. Buna göre eleştirel düşünme bazı ölçütlere dayalı üst düzey düşünme becerisi olarak kabul edilmektedir (Dewey, 1933). Tanımlamalarda karşımıza çıkan bir diğer ortak nokta ise, eleştirel düşünmenin kimi bilişsel becerilerin yanı sıra, bu becerilerin yaşamın her alanında kullanılabilmesi için bireylere isteklilik kazandırma ve hazır bulunuşluk sağlamasıdır. Başka bir deyişle, eleştirel düşünme bilişsel ve duyuşsal kazanımlar içermektedir. Eleştirel düşünmenin bilişsel boyutları, analiz - sentez yapma, bir savı, konuyu veya alternatif bir bakış açısını geçerli ölçütler çerçevesinde değerlendirme, geçerli çıkarımlar yapma, güvenilir bilgiye dayalı olarak akılcı sonuçlara varma, disiplinlerarası bağlantılar kurma ve bir kişinin kendi düşünme süreçlerini izlemesini içermektedir.

Düşünme eğitiminin bireye sağlayacağı önemli kazanımlardan bir diğeri de yaratıcı düşünme becerisidir. Yaratıcı düşünme esas itibarıyla bireyde yeni fikir ve üretimler ortaya koyma potansiyelini ifade eder. Yaratıcılık kendi içinde yenilikçilik ve girişimciliği barındırır. Yaratıcılıkta aynı zamanda sıradışılık da bulunur. Robinson'a (2008) göre yaratıcılık, sonuçları özgün ve değerli olan imgelem gücünün bir yansımasıdır. Yaratıcılık var olanla yetinmemeyi gerektirir. Bunun için sorgulama ve eleştirme becerisi devreye girer. Özgünlük ise, yeni ilişkiler, bakış açıları ve betimleme yollarını sezmeyi içerir. Yaratıcılık sadece zihinsel bir işlem olmayıp, eylemi de gerektirir. Bir insanın yaratıcı olarak tanımlanabilmesi için, kendisinden istemli bir biçimde ve etkin olarak bir şeyler üretmesi beklenir.

Yaratıcı düşünmeye sahip bireyler öncelikle bakış açılarını değiştirirler. Alışlagelmiş kalıp yargılardan sıyrılabilirler, var olan yöntem ve çözümler yerine daha pratik, elverişli, ekonomik ve kullanışlı çözümler getirebilirler. Yaratıcı düşünme becerisi sayesinde bireylerde sürekli bir arayış, canlılık, dinamizm ve girişimcilik ruhu gelişmiş olur.

Yaratıcılık, bireyin özgünlüğünü gösteren önemli bir beceri olmakla birlikte, kendini anlatmanın değişik yollarından biridir. Torrance (1968), yaratıcılığı soranlara; bozukluklara, uyumsuzluğa karşı duyarlı olma, güçlükleri belirleme, çözüm arama, tahminlerde bulunma, eksikliklere ilişkin denence-

ler geliştirme bıkmadan sınaa olarak tanımlar. Bentley (1999) de yaratıcılığı, mevcut bilginin yeni bir bilgi ya da düşünce oluşturma kadar yapılandırılması ve yeniden düzenlenmesi süreci olarak tanımlar. Kısaca yaratıcılık; sadece orijinal bir ürün ortaya koymak değil, bilinen mevcut bilgilerden yeni sentezler yapma, sorunlara farklı çözüm yolları arama, yeni durumlara uyum sağlama ve nesnelerin işlevlerini alışlagelmiş dışında düşünebilmektir.

Yaratıcı düşünmeyi eleştirel düşünmeden ayıran bazı temel özellikler bulunur. Eleştirel düşünme soyut mantık ve muhakeme gücüne dayalı dikey ve analitik bir özellik taşıırken, yaratıcı düşünme daha somut, daha işlevsel ve daha kullanışlı fikir ve eylemlere yönelir. Bu ayırımı göre eleştirel düşünme mevcut olanı sorgulamayı, yaratıcı düşünme ise mevcut olanı geliştirmeyi hedefler. Ancak yaratıcı düşünmenin çoğu zaman alışlagelmiş düşünce ve uygulamalara aykırı görünmesi nedeniyle yadırganma potansiyeli bulunmaktadır. Zira ilk bakışta yeni fikirler saçma, sıradışı ve imkânsız görünebilirler. Bu anlamda, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünmeyi tamamlayan ve onu geliştiren anlamında yanal düşünme olarak adlandırılmaktadır.

Yaratıcılık, her bireyde farklı seviyelerde bulunur (Runco, 1996). Daha çok sanatsal beceri olarak kendini gösteren yaratıcılık müzik, tiyatro ve edebiyat gibi alanlarında görünür hale gelmektedir. Yaratıcı düşünme tıpkı eleştirel düşünme becerisi gibi bireye özgü boyutu olmakla birlikte, geliştirilebilir özelliğe de sahiptir. Bir başka ifadeyle yaratıcı düşünme tıpkı eleştirel düşünme gibi eğitim yoluyla kazandırılabilir ve geliştirilebilir. Yaratıcı düşünmenin geliştirilebilmesi için pek çok teknik bulunmaktadır. Bu teknikler arasında beyin fırtınası, zihin haritaları, rastgele sözcükler, öykü tabloları, mecazî düşünme, bulanık düşünme yer almaktadır. Kimi zaman bu ve benzeri teknikleri iç içe ya da birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanmak da mümkündür. Öte yandan yaratıcılık geliştirilebilir olduğu gibi köreltilme tehlikesi de bulunan bir potansiyeldir. Yaratıcılık bireyin ailesi, eğitim-öğretim ortamı, içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevresi gibi çeşitli etkenlerle köreltilmiş olabilir. Ancak özel programlar ve teknikler sayesinde geliştirilebilir.

Gerek eleştirel düşünme, gerekse yaratıcı düşünmenin ortak hedefi bireylerde analitik düşünme becerisini geliştirmektir. Analitik düşünme, problem çözmeye yönelik, bir sorunu kendini oluşturan parçalar çerçevesinde ele almayı amaçlayan, parça bütün ilişkisini dikkate alan bir düşünme biçimidir. Analitik düşünme öncelikle analiz yapmayı kapsamaktadır. Analiz yapmak, bir bütünü oluşturan parçaları fark etmek, tek tek onları tanıyabilmek, onları yeniden birleştirip bütüne ulaşabilmektir. Analitik düşünme, eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi, görünmeyen nedenleri ve etki faktörlerini sezebilmeyi, işin iç yüzünü görebilmeyi kapsar. Bir sorunun ve sorunu oluşturan unsurların algılanması, diğer sorunlarla ilişkisinin kurulması, ilgisiz olanlardan ayrılması, olası çözüm yollarının tespiti ve en uygun olanının uygulanması, analitik düşüncenin aşamalarıdır.

Bunlar dışında çeşitli düşünme biçimleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda kısaca verilmiştir:

- **Yansıtıcı düşünme:** Geçmişte elde edilen deneyimlerin geleceğe yansıtılmasıdır. Öğrencinin aktif olarak katıldığı eğitim ortamından kendi deneyimleriyle bilgi edinmesine ve bu bilgileri paylaşmasına dayanır. Kısaca etkileşim sonucunda edindiği bilgi ve deneyimleri yaşantısına aktarmayı ve

yeni durumlarda kullanmayı içerir. Bu tür düşünmede geçmiş yaşantılardan ders çıkarma söz konusudur. Bir başka ifadeyle geçmişte elde edilen deneyimlerin geleceğe yansıtılması söz konusudur.

- **Hipotetik düşünme:** Problemlerin çözümünde sadece var olan somut yöntemlerin değil, çözüme ilişkin olası (farklı) yolların belirlenip (hipotez geliştirip) bunların test edilmesine dayanır. Hipotetik düşünme, olası çözüm yolları geliştirip bunları belirli bir düzene göre yapmayı sağlayan düşünme sürecidir.

- **Analojik (metaforik) düşünme:** İnsan aklının özelden daha özele izlediği yoldur. İki şey arasındaki ortak bir özellikten yola çıkarak, biri hakkında verilen bir yargıyı diğeri hakkında da vermeye dayanır. Kısaca ortak özelliği olan iki şey arasında benzerlik kurmadır. Örneğin kan dolaşımının şehirdeki trafik akışına benzetilmesi gibi.

- **Bütünleştirici düşünme:** Bir problem durumunun birden fazla değişkeni (alt problemi) barındırdığını; dolayısıyla birden fazla nedeni olabileceğini; bunun gibi problemin çözümünde birden fazla yolun olabileceğini, gerçek çözümün de bunların bir araya getirilmesiyle ortaya çıkabileceğini ifade eder.

Günümüz eğitim programları da düşünme becerilerine vurgu yapmakta; eğitimin temel hedefinin öğrencilerde aktif katılım, sorgulama, yansıtmacı, eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme, problem çözme ve etkileşim becerilerini geliştirme olduğuna işaret etmektedir. Bu anlayış, öğrenme sürecinde öğrenciyi aktif hale getirmekte ve ona sorumluluk yüklemektedir. Bu çerçevede, öğretmenlerden öğrencilerinin fikirlerini ifade etmelerine, farklı fikirleri dikkate almalarına ve değerlendirme yapmalarına fırsat tanımaları beklenmektedir. Programlarda benimsenen önemli bir ilke, öğrencilerin bakış açılarına yer verme ve onların fikirlerine değer vermedir.

Düşünme yetisinin eğitilebilirliğine ilişkin görüşler giderek önem kazanmaktadır. Düşünmenin ayrı bir ders olarak okutulduğu programlar, düşünme üzerine düşünmeyi esas almaktadır. Bu programlar öğrencilerin düşünme stratejilerini anlamalarını ve nerede, niçin hangi stratejinin kullanılacağını öğretmeyi hedefler. Problem çözme sürecini anlamak en sık kullanılan düşünme becerilerini geliştirme yöntemidir.

Düşünme becerilerinin ayrı bir ders olarak okutulmasını öneren ve bunu başarıyla uygulayan De Bono'nun programındaki düşünme becerilerinden bazıları şunlardır:

- Bir problemin veya fikrin olumlu olumsuz ve ilginç olabilecek yanlarını belirleme,
- Karar verme sürecinde tüm faktörleri göz önünde bulundurma,
- Eylemlerin kısa, orta ve uzun vadeli sonuçlarını görme,
- Amaç belirleme,
- Amaç üzerinde odaklanma,
- Öncelik sıralaması yapma,

Bütün bu beceriler sayesinde öğrenciler karşılaştıkları yeni bir durum (sorun, öğrenme vb) karşısında çözüme yönelik adımları planlama uygulama ve sonuçlandırma yetisini geliştirmiş olurlar.

Programın Kapsamı ve Genel Amaçları

Öncelikle söylemek gerekir ki düşünme eğitimi, belirli bir alan bilgisinin öğretilmesini amaçlamaz. Başka deyişle düşüncelerin, kavram ve kuramların öğretileceği bir felsefe, bir mantık veya bir düşünce tarihi dersi değil; birçok alanın bilgi ve deneyiminden yararlanarak, düşünme yetisinin eğitilmesini; bireye eleştirel, yaratıcı, analitik düşünme beceri ve tutumlarının kazandırılmasını amaçlayan bir derstir. Bu özelliği ile disiplinler arası bir nitelik taşımaktadır.

Geniş bir açıdan bakıldığında düşünme eyleminin; sezgilerimizi, duygularımızı, değerlerimizi, inançlarımızı kapsadığı ve onlarla çok yönlü bir ilişki içinde olduğu görülür. İnsan, düşünme eyleminde, hataya düşebilir, kendine gereksiz zorluklar çıkarabilir, doğruyu yanlıştan ayırmakta sorunlar yaşayabilir; belki de en önemlisi düşünme eylemimiz, farklı nedenlerden dolayı kendi işleyişini engelleyebilir ve kolayca bir kısır döngü içerisine girebilir. Düşünme eğitimi, işte bu ve benzeri sorunları aşabilmeyi, olay ve olguları sağlıklı değerlendirip doğru sonuçlara ulaşabilmeyi amaçlar. Düşünme eğitiminin kapsamı; günlük yaşamda ve öğrenme sürecinde mevcut bilgilere eleştirel yaklaşabilme, doğru analiz edebilme, doğru karar verebilme ve eldeki verileri en verimli şekilde yorumlayabilme becerilerinin kazandırılmasına yöneliktir.

Düşünme Eğitimi programının genel amaçları şunlardır:

- Düşünme becerisini etkin hale getirmek.
- Eleştirel düşünme becerisi kazandırmak.
- Yaratıcı düşünme becerisi kazandırmak.
- Sistemli ve bütüncül düşünme becerisi kazandırmak.
- Analitik düşünme becerisi kazandırmak.
- Esnek, alternatifli düşünebilme becerisi kazandırmak.
- Bilme ve öğrenme isteği uyandırmak.
- Sorun çözme becerilerini geliştirmek.
- Görüşlerini açık ve etkili biçimde sunma becerisi kazandırmak.
- Düşünme eyleminde yerel ve evrensel değerleri gözetmek.
- Düşünce farklılıklarına saygıyı öğretmek.
- Dil gelişimine katkı sağlamak.
- Kişilik gelişim sürecini desteklemek.

Düşünme Eğitimi Programının Temel İlkeleri

Düşünme Eğitimi dersinin programı hazırlanırken aşağıdaki ilkeler gözetilmiştir. Bu ilkeler bu dersin öğretimi sürecinde de gözetilmesi gereken ilkelerdir. Bunlar;

- Düşünmenin insana özgü bir faaliyet oluşu,
- Yaşamın sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için düşünmenin gerekliliği,
- Düşünme becerisinin geliştirilebilirliği,
- Düşünme tarzlarının farklı oluşu,
- Düşünmenin canlı, sürekli ve ucu açık bir faaliyet oluşu,
- Düşünmenin öznel ve nesnel yönlerinin bulunduğu,
- Düşünme ve eylem arasında ilişki olduğu,
- Düşünme becerisinin diğer öğrenmeleri desteklemesi,
- Düşünmenin disiplinlerarası bir etkinlik olması.

Programın Temel Becerileri

Son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın benimsediği anlayış öğrencilerde düşünme becerilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. Nitekim bu kapsamda ortaokul programlarında Düşünme Eğitimi adıyla seçmeli bir ders konulmuş ve 2007 yılından itibaren okutulmaya başlanmıştır. Ancak hazırlanan program gerek ilk defa hazırlanmasından ötürü kıyaslama yapacak bir deneyimin olmaması ve gerekse program hakkında yapılan araştırma ve gözlemler, programın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Programın gözden geçirilmesi ve yeni bir program hazırlanması konusunda görevlendirilen komisyonumuz temel ilkelerin, amaçların ve kazanımların yer aldığı Düşünme Eğitimi taslak programını hazırlamıştır. Bu program hazırlanırken öğrencilere düşünme becerileri kazandırılması hedeflenmiştir. Bu beceriler belirlenirken, dersin temel ilkeleri, öğrencilerin gelişim seviyesine uygunluk ve diğer dersler için sağlayacağı yararlar dikkate alınmıştır. Becerilerin belirlenmesinde programın disiplinlerarası özelliği de gözetilmiştir.

Düşünme Eğitimi, öğrencilerde şu becerilerin kazandırılmasını hedefler:

- 1- Sorgulama becerisi
- 2- Araştırma yapma becerisi
- 3- Verilerden anlam çıkarma becerisi
- 4- Veriler arasında ilişki kurma becerisi
- 5- Mevcut verileri anlamlı biçimde bütünleştirme becerisi

- 6- Problem çözme becerisi
- 7- Alternatif geliştirme becerisi
- 8- Özgün fikir ve ürünler geliştirme becerisi
- 9- Eleştirme becerisi
- 10- Yöntemli düşünme becerisi
- 11- Kıyaslama yapma becerisi
- 12- Kanıt kullanma becerisi
- 13- Dili etkili kullanma becerisi
- 14- Kurgulama/planlama becerisi

Bu beceriler, öğrencilerin sahip olduğu potansiyeli en üst düzeye çıkarma, en iyi ve en uygun biçimde kullanabilme yetisi kazandırmayı hedefler. Bu nedenle düşünme eğitiminin yapıldığı eğitim ortamları, yaratıcılığı destekleyen, potansiyelin ortaya çıkmasını sağlayan bir süreç olmalıdır.

Programın Örüntüsü

Düşünme Eğitimi dersinin program taslağı temalar, kazanımlar, değerler ve kavramlar çerçevesinde bütünleştirici bir anlayışla hazırlanmıştır. Temaların oluşturulmasında düşünme faaliyetinin insan yaşamındaki yeri, doğası, işlevi, adımları, boyutları, kazandırdıkları ve geleceğı inşa etmedeki rolü göz önünde tutularak mantıksal bir akış gözetilmiştir. Aşağıda Düşünme Eğitimi dersinin program akışı verilmiştir.

DÜŞÜNME EĞİTİMİ

7. SINIF

7.1. DÜŞÜNME EVRENİ İNSAN VE DÜŞÜNME

Hedef : Öğrencilere düşünmenin insana özgü bir faaliyet olduğunu kavratarak, insan olma niteliğini geliştirdiğine dikkat çekmek.

KAZANIMLAR

- 7.1.1. Düşünmenin insana özgü bir faaliyet olduğunu kavrar.
- 7.1.2. Düşünmenin insan olma niteliğini geliştirdiğini kavrar.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Hayata anlam ve değer verme, 2. Düşünmeye dair duyarlılık.	İnsan, yaşam döngüsü, hayatın yeniden üretimi, bilinç.

7.2. DÜŞÜNMEYE ÇAĞRI DÜŞÜNMEYE BAŞLIYORUM

Hedef: Öğrencilerin hayret ve merak duygularını harekete geçirerek, onları araştırma ve öğrenmeye sevk etmek.

KAZANIMLAR

- 7.2.1. Merak ve hayret duygularını harekete geçirerek, araştırmaya istek duyar.
- 7.2.2. Çevresindeki sorunlara ilgi ve duyarlılık gösterir.
- 7.2.3. Karşılaştığı durumları anlamada sorgulayıcı davranır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Fiziksel, kültürel ve sosyal çevreye duyarlılık 2. Sorgulayıcı olma, 3. Sorumluluk bilinci.	Bilgi- bilme, düşünce-düşünme, merak, hayret, araştırma, sorgulama.

7.3. DÜŞÜNME: HAYATIN İNŞASI

7.3.1. DÜŞÜNMEYİ SEVİYORUM

Hedef: Öğrencilere düşünmenin, hayata bakışı olumlu yönde etkileyen ve insanı mutlu kılan bir eylem olduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.3.1.1. Düşünmenin hayata bakışını zenginleştirdiğini fark eder.
- 7.3.1.2. Düşünmenin empati gücünü geliştirdiğini fark eder.
- 7.3.1.3. Düşünmenin iletişimi kolaylaştırdığını kavrar.
- 7.3.1.4. İyimser ve umutlu olmayı düşüncelerine yansıtır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Düşünme sevgisi, 2. İlişkilerine özen gösterme, 3. İyimserlik.	Hayal gücü, empati, iletişim, umut.

7.3.2. DÜŞÜNCE DEN KUVVET DOĞAR

Hedef: Öğrencilere düşünmenin sorunları çözme ve hayatı geliştirmedeki gücünü kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.3.2.1. Bilgi üretmede düşünmenin önemini kavrar.
- 7.3.2.2. Hayatı geliştirmede düşünmenin önemini kavrar.
- 7.3.2.3. Sorunları çözmede düşünmenin gücünü kavrar.

Ünite sonunda, öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları öğrenmiş olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Üretken olma, 2. Gelişime açık olma.	Gelişim, sorun, bilgi üretimi, sorun çözme.

7.3.3. DÜŞÜNMENİN GÜCÜ: ELEŞTİRİ VE YARATICILIK

Hedef: Öğrencilere düşünme etkinliğinin eleştiri ve yaratıcılık ile gerçekleştiğini kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.3.3.1. Eleştirinin düşünmeyi geliştirdiğini kavrar.
- 7.3.3.2. Yaratıcılığın düşünme ile geliştiğini kavrar.

Ünite sonunda, öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları öğrenmiş olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Üretken olma.	Eleştiri, yaratıcılık.

7.4. DÜŞÜNMENİN BOYUTLARI DÜŞÜNMENİN ADIMLARI

Hedef: Öğrencilere düşünmenin, mantıklı, sistemli ve aşamalı zihinsel bir üretim olduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.4.1. Düşünmenin aşamalı bir zihinsel üretim olduğunu kavrar.
- 7.4.2. Bilinenden yola çıkarak bilinmeyene ulaşır.
- 7.4.3. Problemin çözümünde varsayımlar oluşturur
- 7.4.4. Dağınık verilerden anlamlı bir bütün oluşturur.
- 7.4.5. Bir bütünü benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflar.
- 7.4.6. Düşünme faaliyetinin ölçütlere bağlı olarak gerçekleştiğini kavrar.
- 7.4.7. Bir şeyin değerini ölçerken kıyaslama yapar.
- 7.4.8. Tek tek olaylardan genel ilkelere ulaşır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Bilme sevgisi, 2. Sabırlı olma.	Zihinsel üretim, ölçüt, kıyas, sınıflama, varsayım.

7.5. DÜŞÜNMENİN RENKLERİ

7.5.1. BENİM DÜŞÜNCEM, BENİM YOLUM

Hedef: Öğrencilere bir konu etrafında farklı düşüncelerin ortaya çıkabileceğini göstererek, kendi bakış açısını bulmanın ve kendi düşüncesini geliştirmenin önemli olduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.5.1.1. Bir durumun problem olup olmadığına karar verir.
- 7.5.1.2. Sorunların tespiti ve çözümünde kendi bakış açısını geliştirir.
- 7.5.1.3. Kendi düşüncelerini ifade ederken özgüvenli davranır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Özgün olma, 2. Yaratıcı olma, 3. Kendine saygı.	Öznellik, bakış açısı, özgün.

7.5.2. ORTAK YAŞAMA: RENKLERİN AHENGİ

Hedef: Öğrencilere düşünce farklılıklarının ortak yaşama kültürüne katkı sağladığını kavratmak.

KAZANIMLAR

- 7.5.2.1. Bir konu etrafında farklı görüşlerin ortaya çıkabileceğini kabul eder.
- 7.5.2.2. Farklı düşünceleri saygıyla karşılar.
- 7.5.2.3. Eleştirilere tahammül gösterir.
- 7.5.2.4. Eleştirilerden yararlanır.
- 7.5.2.5. Farklı düşüncelerin bir zenginlik olduğunu kabul eder.
- 7.5.2.6. Başkalarının düşüncelerinden faydalanmayı öğrenir.

Ünite sonunda, öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları da öğrenmiş olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Farklı düşüncelere saygı duyma, 2. Hoşgörülü olma, 3. Gelişmeye açık olma, 4. Tahammüllü olma.	Farklılık, Saygı, Hoşgörü, Tahammül.

7.6. DÜŞÜNMENİN DİNAMİZMİ GELECEĞİN İNŞASI

Hedef: Öğrencilere düşünmenin dinamik bir süreç olduğunu ve geleceği inşa etmede önemli rolü bulunduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

7.6.1. *Geleceğin kurgulanmasında düşünmenin önemini kavrar.*

7.6.2. *Düşünme etkinliğinin zaman (geçmiş, şimdi ve gelecek) ile ilişkisini fark eder.*

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Hayata bağlılık.	Gelecek, zaman, kurgu, öngörü.

8. SINIF

8.1. DÜŞÜNME EVRENİ HAYAT VE DÜŞÜNME

Hedef: Öğrencilere düşünme ve hayat arasında ilişki kurdurarak, hayatın anlam ve değerine yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerini sağlamak.

KAZANIMLAR

- 8.1.1. Düşünmenin hayatı anlamlı ve değerli kılan bir etkinlik olduğunu fark eder.
- 8.1.2. Düşünmenin erdemli insan olmadaki rolünü kavrar.
- 8.1.3. Düşünmenin çabaya bağlı bir etkinlik olduğunu kavrar.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları öğrenmiş olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Hayata olumlu bakma, 2. Erdemli olma, 3. Azimli olma.	Anlam, değer, erdem, çaba.

8.2. DÜŞÜNMEYE ÇAĞRI GELİŞİMİN ANAHTARI: DÜŞÜNME

Hedef: Öğrencilere düşünme ve gelişim arasındaki ilişkiyi kavratmak.

KAZANIMLAR

- 8.2.1. Düşünmenin gelişim açısından önemini kavrar.
- 8.2.2. Bilginin değişebileceğini ve gelişebileceğini fark eder.
- 8.2.3. Düşünmenin önündeki engelleri kavrar.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Gelişimin sürekliliğine inanma, 2. Özgüven.	Gelişim, değişim, önyargı.

8.3. DÜŞÜNME: HAYATIN İNŞASI

8.3.1. BENLİĞİN İNŞASI

Hedef: Öğrencilere düşünmenin bireyi özgürleştiren ve benliği inşa eden bir etkinlik olduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

- 8.3.1.1. Düşünmenin bireyi özgürleştirdiğini fark eder.
- 8.3.1.2. Düşünce ve eylemlerinde hak ve sorumluluk dengesine uygun davranır.
- 8.3.1.3. Deneyimlerinin olumlu benlik duygusunu geliştirmedeki rolünü kavrar.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Özgür olma, 2. Sorumluluk duyma, 3. Hakkaniyet.	Özgürlük, benlik, hak, sorumluluk, denge, deneyim.

8.3.2. ELEŞTİREL DÜŞÜNCEM

Hedef: Öğrencilere kuşku ve sorgulama yoluyla eleştirel düşünme becerisi kazandırmak.

KAZANIMLAR

- 8.3.2.1. Kuşku duyma ve sorgulama yoluyla eleştirel tutum sergiler.
- 8.3.2.2. İddialar ve gerçekler arasındaki ilişkiyi sorgular.
- 8.3.2.3. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular.
- 8.3.2.4. Fikirleri desteklemek ve çürütmek için kanıt kullanır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değerleri ve kavramları öğrenmiş olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Eleştirel olma, 2. Gerçeğin peşinde olma.	Kuşku, iddia, gerçeklik, eleştiri, kanıt, destekleme, çürütme.

8.3.3. YARATICI DÜŞÜNCEM

Hedef: Öğrencilere günlük yaşamlarına yön verecek özgün ve yaratıcı düşünme becerileri kazandırmak.

KAZANIMLAR

- 8.3.3.1. Özgün düşünceler üretir.
- 8.3.3.2. Düşüncelerinde esneklik gösterir.
- 8.3.3.3. Alternatif fikirler geliştirir.
- 8.3.3.4. Seçenekler arasında uygun olanı değerlendirir.
- 8.3.3.5. Fikirlerine eklemeler yaparak zenginleştirir.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Özgün olma, 2. Yaratıcı olma, 3. Esnek olma.	Özgün, seçenek, alternatif, esneklik, zenginlik, çözüm.

8.4. DÜŞÜNMENİN BOYUTLARI DÜŞÜNMENİN YOLCULUĞU

Hedef: Öğrencilere düşünme faaliyetinin süreç ve adımlarını tanıtarak, onların kendi düşüncelerini oluşturmalarını sağlamak.

KAZANIMLAR

- 8.4.1. Sorunların çözümünde izleyeceği adımları planlar.
- 8.4.2. Sorunların çözümünde amacına uygun araç kullanır.
- 8.4.3. Sorunlar karşısında derinlikli ve bütüncül düşünür.
- 8.4.4. Düşüncelerini mantıksal bütünlük içinde ifade eder.
- 8.4.5. Düşüncelerinde tutarlı olmaya özen gösterir.
- 8.4.6. Düşüncelerindeki çelişkileri sorgular.
- 8.4.7. Karşılaşılan güç bir durumdan yeni imkânların doğabileceğinin farkına varır.
- 8.4.8. Olay ve olguları kendi bağlamında değerlendirir.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları da kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Planlı olma 2. Tutarlı olma, 3. Mantıklı olma.	Plan, amaç-arac, tutarlılık, çelişki, imkân, ilke, akıl yürütme, tümevarım, tümdengelim, analogi/benzetim, değerlendirme, öznellik, nesnellik, evrensellik.

8.5. DÜŞÜNMENİN RENKLERİ

8.5.1. BENİM DÜŞÜNCEM BENİM İFADEM

Hedef: Öğrencilere düşüncelerini saygı ve nezaket çerçevesinde, açık ve etkili biçimde ifade etme becerisi kazandırmak.

KAZANIMLAR

- 8.5.1.1. Düşüncelerini açık ve etkili biçimde ifade eder.
- 8.5.1.2. Düşüncelerini örnek ve metafor kullanarak açıklar.
- 8.5.1.3. Bir düşünceyi farklı biçimlerde ifade eder.
- 8.5.1.4. Düşüncelerini saygı ve nezaket gözeterek ifade eder.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Nezaketli olma.	İfade, metafor, nezaket, açıklık, etkililik.

8.5.2. ORTAK YAŞAMA: SINIRLARINI FARK ET!

Hedef: Öğrencilere özeleştirisinin ortak yaşamı geliştiren ve hataları azaltan bir tutum olduğunu kavratmak.

KAZANIMLAR

- 8.5.2.1. Kendisini eleştirir.
- 8.5.2.2. Önyargılarının farkına varır
- 8.5.2.3. Hatalarından ders çıkarır.
- 8.5.2.4. Eleştirilerinde ölçülü davranır.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Kendini sorgulama, 2. Ölçülü olma.	Özeleştiri, hata, ölçü.

8.6. DÜŞÜNMENİN DİNAMİZMİ

GELECEK DÜŞÜNCELERİMDE...

Hedef: Öğrencilere düşünme faaliyetinin geleceğini inşa etme ve hayallerini gerçekleştirmedeki önemini kavratmak.

KAZANIMLAR

- 8.6.1. Hayal etmenin geleceği kurmadaki rolünü kavrar.
- 8.6.2. Geleceğine dair planlar yapar.

Ünite sonunda öğrenciler aşağıdaki değer ve kavramları kazanmış olurlar.

DEĞERLER	KAVRAMLAR
1. Umutlu olma.	Hayal, öngörü.

Programın Öğretme-Öğrenme Süreci

Düşünme Eğitimi ders programı tematik bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Düşünme faaliyetinin çeşitli boyutlarına ilişkin değişik temalar belirlenmiş ve her bir tema için farklı sayıda kazanım üretilmiştir. Temalara ilişkin kazanımlar yanında değerlere ve kavramlara yer verilmiştir.

Program esas olarak öğrencilerde fikirleri sorgulama, yeni ve alternatif fikir üretme, fikirlerini çekinmeden ve açıkça ifade etme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır; bu yönüyle düşünme eğitiminin doğasını yansıtacak şekilde öğrenci merkezli bir programdır. Programda öngörülen becerilerin kazandırılması, öğrencilerin katılımını sağlayacak bir öğretim ortamı ve onları katılıma teşvik edecek yöntemler sayesinde mümkün olacaktır. Bu nedenle düşünme eğitiminde öğrencilerin etkin katılımını sağlayacak bir öğretim ortamı oluşturulmalı ve bütün öğrenciler konuşmaya, fikir üretmeye teşvik edilmelidir. Bu süreçte öğretmenlerin şu hususlara dikkat etmesi yararlı olacaktır:

- Düşünmenin insan yaşamı için vazgeçilmez bir değer olduğunu hissettirmek,
- Öğrencilere kendi fikirlerinin saygıdeğer olduğunu hissettirmek,
- Öğrencilere farklı fikirler geliştirebilecekleri durumlar sunmak,
- Öğrencilerin düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri ortam hazırlamak,
- Başkalarının fikirlerini eleştirirken saygılı olmayı vurgulamak,
- Düşünmede mantıklı olmanın önemini vurgulamak,
- Öğrencilerin düşüncelerinde eleştirel olmalarını teşvik etmek,
- Öğrencilerin özgün ve yaratıcı fikirlerine değer vermek,
- Okulun bulunduğu bölgedeki dış mekân olanaklarından, erişilebilir kaynak ve kişilerden yararlanmaya özen göstermek,
- Öğretim etkinliklerinde sınıf dışı ortamların kullanımına özen göstermek.

Öğretmenler, kullanacakları öğretim yöntemlerini birer araç olmaktan ziyade bu dersin amaçladığı becerileri kapsayan bir etkinlik olarak görmeleri gerekir. Bu nedenle programın uygulanmasında öğrencileri etkin kılacak yöntemler seçilmelidir. Bu kapsamda beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme tekniği, küçük grup tartışmaları, örnek olay incelemesi vb. yöntemler tercih edilebilir.

Duruma göre müzeler, sanat galerileri, kütüphaneler, tiyatro ve sinema salonları, tarihsel mekanlar, fabrika ve çiftlik alanları gibi sınıf dışı eğitim mekânları da dersin etkililiğini artırmak açısından kullanılacak ortamlar arsında görülebilir. Okullarda gözlemsel araştırma; doğayı gözlemleme, hayvanat bahçesi gezisi ve yaratıcılığı teşvik için resim yaptırma etkinlikleri kullanılabilir. Çocukların hayal gücünü geliştirmek için senaryo tekniği kullanılmalı, yazma becerilerini geliştirmek için de kendi düşüncelerini ifade edecekleri ortamlar hazırlanmalıdır. Bu kapsamda hatıralarını, rüyalarını ve hayallerini anlatma/ yazma fırsatı tanınmalıdır. Bilim adamlarının biyografilerinin incelenerek, gizli yeteneklerinin keşfedilmesi sağlanmalıdır. Düşüncelerini etkili biçimde savunma, başkalarını ikna etme veya bir fikri çürütme egzersizleri yapılmalıdır. Öğrenciler düşüncelerini ifade becerilerini geliştirme kapsamında günlük tutmaya teşvik edilmelidir. Yaratıcılığı geliştirme bağlamında, bir se-

naryoya farklı karakterler dâhil edilerek, senaryonun nasıl değişebileceği gösterilmelidir. Bir müzik dinletisinin zihindeki çağrışımlarının resmedilmesi yoluyla yorumlama becerisi geliştirilebilir. Bazı soyut kavramların (özgürlük, adalet, yardımlaşma vb.) resimle veya fotoğraflama tekniğiyle ifadesine yönelik etkinlik yaptırılabilir.

Bu dersin öğrencilerde sorgulama becerisini geliştirme amacı dikkate alındığında, Sokratik yöntemin benimsenmesi ve kullanılması gerekmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin Sorgulama ve soru cevap yöntemlerini ağırlıklı olarak kullanmaları önerilir.

Programda herhangi bir konu alanı bilgisi yer almadığından öğrencileri kazanımlara ulaştıracak etkinliklerin planlanmasında, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç, beklenti, gelişim özellikleri ve hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alınmalıdır. Düşünme Eğitimi dersinde öngörülen beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırabilmesi için sorgulamaya müsait bir öğretim ortamı oluşturulmalıdır. Ancak eleştiri ve sorgulama bazı değerler gözetilerek yapılmalıdır. Gözetilecek temel değerler saygılı olma, başkalarının sözünü kesmeme, olumlu bakma, umutlu ve iyimser olma gibi değerlerdir. Bunun yanında öğrenciler, yeni düşünce geliştirmeye, başkalarının düşüncelerini dikkate almaya özendirilmelidir.

Yöntem açısından çeşitlilik gerektiren Düşünme Eğitimi, öğretim materyali bakımından da oldukça zengin bir kaynağa sahiptir. Bu dersin öğretim sürecinde ders kitabı dışında gerçek yaşam alanlarının ve çeşitli materyallerin kullanılması yararlı olacaktır. Bu kapsamda yararlanılabilecek materyaller arasında şunların olması beklenir:

1. Masallar: İnsanlığın en eski eğitim metinleridir. Masallar öğrencilerde özellikle hayal kurma ve değer duygusunu geliştirir.
2. Hikâye ve şiir: Bu tür edebi metinler, çocuklardaki estetik beğeni ve güzellik duygusunun gelişmesine katkı sağlar. Hikâye ve şiirler güzelliği fark etme, yaşama, koruma ve yeniden üretme konusunda estetik bilinç ve tutum oluşturur.
3. Videolar, filmler: Düşünme eğitimi kapsamında videolar ve filmler birer materyal olarak kullanılabilir. Hedeflenen beceri ve kazanımlara uygun olarak seçilmiş görsel materyaller sayesinde soyut konuların somut biçimde anlaşılması sağlanmış olur.
4. Resimler: Kazanımlara uygun olarak seçilmiş özgün sanat resimleri sayesinde garklı düşünme becerilerini geliştirme yanında sanat duygusu harekete geçirmek suretiyle öğrencilerin gizil yeteneklerini harekete geçirebilir.
5. Örnek olay ve yaşantılar: Ders etkinlikleri için uygun örnek olaylar ve yaşantılar seçilebilir. Bu etkinliklerde drama yöntemi kullanılarak, çocukların spontan düşünme rol yeteneklerini geliştirmesi sağlanabilir.
6. Örnek diyaloglar: Özellikle çocukların konuşma becerilerini geliştirmede örnek diyalogların seçilmesi yararlı olacaktır.
7. Müzeler ve tarihi mekânlar: Düşünme eğitimi aynı zamanda insan eylemlerinin ve ürünlerinin eleştirel gözle irdelenmesini içermektedir. Bu kapsamda tarihi mekânlar, tarihsel obje ve yaşantıların sergilendiği müzeler zaman bilincini geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Ölçme ve Değerlendirme

Öğretim programlarının başarısı ve etkililiği ölçme ve değerlendirme yapılarak anlaşılabilir. Buna göre ölçme ve değerlendirme, öğretim açısından bir tür kalite kontrol sürecidir. Ölçme ve değerlendirme yaparak öğretim sürecinin sürekli izlenmesi sağlanır. Bu sayede öğretimin her aşamasında ortaya çıkan sorunları belirleme ve düzeltme imkânı elde edilmiş olur.

Düşünme eğitiminin ölçme ve değerlendirmesi programda öngörülen kazanımlar ve değerler dikkate alınarak yapılmalıdır. Programda ön görülen kazanım ve değerlerin edinilmesi öğrencilerin sınıf içi veya sınıf dışında gerçekleştirecekleri öğretim etkinliklerine katılımlarını gerektirmektedir. Bu nedenle ölçme ve değerlendirme öğretim sürecinden ayrı bir işlem olarak görülmemeli; kazanımların ne ölçüde gerçekleştiği, hem öğretim sürecinde hem de öğretim sonunda yapılacak izleme, ölçme ve değerlendirme işlemleriyle belirlenmelidir.

Düşünme Eğitimi dersinde öğrencilerden düşünme faaliyetine katılım konusundaki isteklilik yanında, düşünme becerisinin gerektirdiği akıl yürütme yollarını kullanma ve bunun sonucunda ortaya bir ürün koymaları beklenmelidir. Ölçme ve değerlendirme yaparken öğrencilerin bu üç ana konudaki gelişimleri gözlenmeli ve hazırlanacak çeşitli gözlem ve değerlendirme formları kullanılmalıdır.

Düşünme eğitimi dersinde ölçme ve değerlendirme yapılırken gözetilecek önemli bir nokta ise öğrencilerin özgün düşünme konusundaki gelişimleridir. Bu kapsamda öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri yoklanmalı ve değerlendirmede bu husus dikkate alınmalıdır. Değerlendirme açısından öğrencilere, özgün eser üretme bilinci kazandırılmalı; öyküler, senaryolar, kompozisyonlar, günlükler, diyalog tamamlamalar, görsel malzeme vb. ürünler yapmalarına fırsat verilmelidir. Bu tür değerlendirmeler için portfolyo kullanılmalı; her bir öğrencinin dönem içerisindeki çalışmalarını içeren bir dosya tutulmalıdır.

Ölçme sürecinde beklenen bir diğer gözlem alanı ise öğrencilerin transfer becerilerindeki gelişmeleridir. Bu ders kapsamında öğrencilerin diğer derslerde kullanabilecekleri temel becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir.

Bu dersin ölçme ve değerlendirmesi bilgi ağırlıklı değil, beceri ağırlıklı olmalıdır. Zira dersin ana felsefesi beceri kazandırmaya dayanmaktadır. Bir becerinin ne ölçüde kazanıldığı gerçek yaşamda uygulanmasıyla ölçülebilir. Bu yüzden programın öğrencilere kazandırmayı öngördüğü becerilerin sadece çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma, kısa yanıtlı vb. maddelerden oluşan yazılı sınavlar ya da testler kullanılarak ölçülmesi yeterli değildir. Öğrencilerin bu ders kapsamında eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünmeye yönelik bilgi, beceri, tutum ve davranışlara sahip olup olmadıklarının gözlemlenmesi ve değerlendirilmesinde ağırlıklı olarak performansa dayalı ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması yararlı olacaktır. Bu dersin ölçme ve değerlendirmesi, hedeflenen becerilerin öğrenciler tarafından ne ölçüde kullanıldığına bakılarak yapılabilir. Bu da öğrencilerin öğretim sürecindeki tutum ve davranışlarının yakından izlenmesiyle mümkündür.

Düşünme eğitimi dersinin ölçme ve değerlendirmesi yapılırken dikkat edilecek bir başka konu ise öğrencilerin hedeflenen kavramları öğrenip öğrenmediklerinin yoklanmasıdır. Zira bu ders kapsamında öğrencilerin kazanmaları hedeflenen bazı özel kavramları ne ölçüde kullanabildikleri göz-

lenmeli ve değerlendirilmelidir. Öğrencilerin bu kavramları ne ölçüde kullandıklarını gösteren sözlü ve yazılı etkinlikler oluşturulmalıdır.

Seçmeli bir ders olmasından ve belirli bir bilgi alanı bulunmamasından ötürü Düşünme Eğitimi dersinin ölçme ve değerlendirilmesinde not konusunun öne çıkarılması programın doğasına uygun olmayacaktır. Programın hedefi, nesnel bilgilerin aktarımı değil, düşünme becerilerinin kazandırılmasıdır. Öte yandan düşünce ve yorumlar konusunda doğru-yanlış gibi değerlendirmelerin yapılamaması, ölçme ve değerlendirme konusunda farklı bir yaklaşımı gerekli kılar. Öğrencinin derse katılım konusundaki tutumu, öğretim sürecindeki performansı, düşünce ve yorumlarındaki özgünlüğü, ödev ve sunum gibi konulardaki istekliliği başarı ölçütü olarak görülebilir.

Sonuç olarak öğrencilerin bu ders kapsamında kazanması gereken temel becerilere ilişkin gelişimlerini izlemek ve değerlendirmek için aşağıdaki örnek uygulamalar yapılabilir:

- Derse katılım konusunda; ödev ve sorumluluk alma, soru sorma, cevap verme, düşüncesini belirtme, yorum yapma vb. konulardaki davranışlarına bakılarak değerlendirme yapılabilir.
- Özgünlük ve yaratıcılık konusunda; kendi görüşünü ifade edebilme, özgün fikirler ortaya koyabilme, esnek düşünebilme, farklı düşüncelere açık olma, alternatif fikirler üretebilme davranışları gözlemlenerek değerlendirme yapılabilir.
- Eleştirel düşünme konusunda; sorgulayıcı olma, tutarsızlıkları görebilme, eleştirilere tahammül gösterme, eleştirilerden yararlanma davranışlarına bakılarak değerlendirme yapılabilir.
- Düşüncelerini ifade etme konusunda; düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak ifade edebilme, açık ve anlaşılır dil kullanabilme, örnek ve metaforlara yer verebilme, farklı biçimde ifade edebilme, düzgün ve akıcı konuşma vb. davranışlarına bakılarak değerlendirilebilir.

DÜŞÜNME EĞİTİMİ DERSİ (7. VE 8. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI
TEMA/ÜNİTE HAFTALIK DAĞILIM ÇİZELGESİ

No	TEMA	ÜNİTE	Kazanım Sayısı	Öngörülen Ders Saati	Ders Saati %
1.	7.1. DÜŞÜNME EVRENİ	İNSAN VE DÜŞÜNME	2	4	5,6
2.	7.2. DÜŞÜNMEYE ÇAĞRI	DÜŞÜNMEYE BAŞLIYORUM	3	6	8,3
3.	7.3. DÜŞÜNME: HAYATIN İNŞASI	7.3.1.DÜŞÜNMEYİ SEVİYORUM	4	8	11,1
		7.3.2.DÜŞÜNCEDEDEN KUVVET DOĞAR	3	6	8,3
		7.3.3. DÜŞÜNMENİN GÜCÜ: ELEŞTİRİ VE YARATICILIK	2	8	11,1
4.	7.4. DÜŞÜNMENİN BOYUTLARI	DÜŞÜNMENİN ADIMLARI	8	16	22,2
5.	7.5. DÜŞÜNMENİN RENKLERİ	7.5.1.BENİM DÜŞÜNCEM, BENİM YOLUM	3	6	8,3
		7.5.2.ORTAK YAŞAMA: RENKLERİN AHENGİ	6	12	16,7
6.	7.6. DÜŞÜNMENİN DİNAMİZMİ	GELECEĞİN İNŞASI	2	6	8,3
Toplam			33	72	100

No	TEMA	ÜNİTE	Kazanım Sayısı	Öngörülen Ders Saati	Ders Saati %
1.	8.1. DÜŞÜNME EVRENİ	HAYAT VE DÜŞÜNME	3	6	8,3
2.	8.2.DÜŞÜNMEYE ÇAĞRI	GELİŞİMİN ANAHTARI: DÜŞÜNME	3	6	8,3
3.	8.3. DÜŞÜNME: HAYATIN İNŞASI	8.3.1.BENLİĞİN İNŞASI	3	6	8,3
		8.3.2.ELEŞTİREL DÜŞÜNCEM	4	8	11,1
		8.3.3.YARATICI DÜŞÜNCEM	5	10	13,9
4.	8.4. DÜŞÜNMENİN BOYUTLARI	DÜŞÜNMENİN YOLCULUĞU	8	16	22,2
5.	8.5. DÜŞÜNMENİN RENKLERİ	8.5.1.BENİM DÜŞÜNCEM BENİM İFADEM	4	8	11,1
		8.5.2.ORTAK YAŞAMA: SINIRLARINI FARK ET!	4	8	11,1
6.	8.6. DÜŞÜNMENİN DİNAMİZMİ	GELECEK DÜŞÜNCELERİMDE...	2	4	5,6
Toplam			36	72	100

KAYNAKÇA

- Bentley, T. (1999). Takımınızın Yeteneklerini Geliştirmede Yaratıcılık. (Çev.: Onur Yıldırım). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Beyth-Marom, R., Novik, R., & Sloan, M. (1987). Enhancing children's thinking skills: An instructional model for decision-making under certainty. *Instructional Science*, 16 (3), 215-231.
- Cotton, K., (1991). "Computer-Assisted Instruction", School Improvement Research Series. Regional Education Laboratory.
- Descartes, R. (1994). Metot Üzerine Konuşma, (çev. K. Sahir Sel), 2. Basım, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dewey, J. (1933). How We Think, Boston, D. C. Heath & Co.
- Freire, P. (1974). Education : the practice of freedom. London : Writers & Readers Publishing Cooperative.
- İnam, A. (1997). "Hülya Eğitimi", Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi Metinleri, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Piaget, J. (1958). The growth of logical thinking from childhood to adolescence. *AMC*, 10, 12.
- Razon, N. "Yaratıcılığı Geliştirici Oyunla Eğitim", s. 220.
- Robinson, P.B., D.V. Stimpson, J.C. Huefner ve H.K. Hunt. (1991). "An Attitude Approach to The Prediction of Entrepreneurship", *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 15, 13-31.
- Robinson, K. (2008). Yaratıcılık: Aklın Sınırlarını Aşmak, (Çev: Nihal Geyran Koldaş), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Runco, M. (1996). Personel creativity: Definition and developmental issues. *New Directions for Child Development*, 72.
- Russell, B. (1954). Terbiyeye Dair, (çev. Hamit Dereli), Ankara: Maarif Basımevi.
- Torrance E. P. (1968). Education and Creative Potential: Modern School Practices Series (5). Minneapolis: The University of Minnesota Press.

ÖĞRETMENLER İÇİN YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

- Avcı, N. (2013). Çocuklar ve Felsefe. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.31-32.
- Bacanlı, H. (2012). Dört Katlı Düşünme Modeli. Bilim ve aklın Aydınlığında Eğitim dergisi, 146, ss. 29-36.
- Bal, H, (2000). Dewey'in Eğitim Felsefesi, Alkım Kitabevi, İstanbul,
- Baykan, M. (2013). Felsefe Çıtır Çıtır Eğlencelidir. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 119-128.
- Bilgin, Ö. (2013). Çocuklarla Felsefe Nasıl Yapılabilir ya da Yazın Yoluyla Çocuklara Felsefe Nasıl Öğretilir? Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 101-108.
- Bingham, A, Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi, çev. A. Ferhan Oğuzkan, Milli Eğitim Yayınları.
- De Bono, E. (1991). Olumlu Devrimin El Kitabı. Çev. Zülal Kalkandelen. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- De Bono, E. (1998). Altı Ayakkabılı Uygulama Tekniği? Çev. Ercan Tuzcular. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bono, E. D. (2008). Güzel Akıl Nasıl Edinilir? Çev. Nurhayat Öründü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cevizci, A, (2011). Eğitim Felsefesi, Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cottrell, S, (2011). Critical Thinking Skills:Developing Effective Analysis and Argument, Palgrave Study Skills.
- Çotuksöken, B. (2013). Düşünme Eğitiminin Güncel Durumu ve Sorunları. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 35-48.
- De Bono, E, (2007). 6 Değer Madalyası, Remzi Kitabevi.
- De Bono, E, (2007). Altı Ayakkabılı Uygulama Tekniği, Remzi Kitabevi.
- De Bono, E, (2007). Güzel Akıl Nasıl Edinilir?, Remzi Kitabevi.
- De Bono, E, (2008). Altı Şapkalı Düşünme Tekniği, çev. Ercan Tuzcular, Remzi Kitabevi.
- De Bono, E, (2008). Kendine Düşünmeyi Öğret, Remzi Kitabevi.
- De Bono, E, (20149). Düşünce Gücü, çev. Ferit Gürsu, ABC Kitabevi.
- De Bono, E, Çocuklar Sorun Çözüyor, çev. Feryal Halatçı, İnkılap Kitabevi.
- Demir, M., Uluçınar, U. (2012). Eleştirel Düşünmenin Önemi ve Öğretimi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 1146, ss. 62-66.
- Direk, N. (2013). Çocuklar İçin Felsefe Kitapları Üzerine. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.93-102.

- Dombaycı, M.A. (2012). Dört Katlı Düşünme Modelinin Kavramsal Temelleri. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 37-42.
- Dombaycı, M.A. (2013). Felsefe İçin Öğretim Programı – Öğretim Programı İçin Felsefe. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 135-164).
- Elder, L, Çocuklar ve Yetişkinler için Eleştirel Düşünme Mini Klavuzu, çev. Merih Baktaş, Eleştirel Düşünme Vakfı (The Critical Thinking Community), http://www.criticalthinking.org/files/Turkish_CriticalThinking_Children.pdf
- Emiroğlu, İ, (2004). Klasik Mantığa Giriş, Elis Yayınları.
- Emiroğlu, İ, (2004). Mantık Yanlıları, Elis Yayınları.
- Emiroğlu, İ, (2011). Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlana, İnsan Yayınları.
- Erdem, H. (2013). Türkiye’de Çocuklar için Felsefe kitapları. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 49-62.
- Flew, A, (2008). Dosdoğru Düşünmenin Yolu: Eleştirel Akıl Yürütmeye Giriş, çev. Hakan Gündoğdu, Ankara: Liberte Yayınları.
- Gözcü, Ş. (2013) Bir Felsefe Grubu Öğretmeninin Öznel ve Nesnel Koşulları Üzerine. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 187-190.
- Gregory, M. (2011). Philosophy for Children and its Critics. Journal of Philosophy of Education, 45 (2), pp. 199-219.
- Günay, D. (2013). İlk ve Orta Öğretimde Felsefe Eğitimi Çalıştayı. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 23-28.
- Günay, M. (2013). Felsefe eğitimi ve Öğretimi Üzerine. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.173-182.
- Gündoğdu, H, (2009). “Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Düşünme Öğretimine Dair Bazı Yanlılar”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.57-74.
- Gündoğdu, H. (2012). Niçin Eleştirel Düşünemiyoruz? Eleştirel Düşünmenin Engelleri. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 43-52.
- İyi, S. (2013). Öğretmen Eğitimi. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 181-186.
- Kafadar, O. (2000). Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karakaya, İ. (2012). Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasında Satranç Bir Araç Olarak Kullanılabilir mi? Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 73-76.
- Kefeli, İ. (2013). Fındıklı Çikolata Tadında Felsefe. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 109-112.
- Keklik, N. (1987), Mevlâna’da Metafor Yoluyla Felsefe, Felsefe Arkivi, 26.
- Kohan, W.O. (2014). Philosophy of Childhood: Critical Perspectives and Affirmative Practices. New York: Palgrave Macmillan Press.

- Kuçuradi, İ. (2013). Türkiye’de Felsefe Eğitimi. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 17-22.
- Kurnaz, A, (2011). Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri, Eğitim Kitabevi.
- Küpeli, Y. (2013). Felsefe Programı Üzerine. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.165-170.
- Lipman, M, (2003). Thinking in Education, Cambridge: Cambridge University.
- Locke, J. (2003). Eğitim Üzerine Düşünceler, Çev. Hakan Zengin. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Öner, N, (2000). Klasik Mantık, Divan Yayınları.
- Öz, F. G. (2013). Felsefe Dersi Öğretim Programı Üzerine. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 171-173.
- Özdemir, O, (2004). Eleştirel Düşünme, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Paul, R; Elder, L, (2013). Kritik Düşünce: Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Yüklemeniz için Araçlar, çev. ed. A. E. Arslan-G. Sart, Nobel Akademik Yayınlar, Ankara.
- Piaget, J, (1997). Çocukta Dil ve Düşünme, çev. S. E. Siyavuşgil, Palme Yayınları, İstanbul,
- Piaget, J, (2004). Çocukta Zihinsel Gelişim, çev. H. Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul,
- Starkey, L, (2004). Critical Thinking Skills Success: In 20 Minutes A Day, Learning Express, New York.
- Şen, Z, (2003). Modern Mantık, Bilge Kültür Sanat.
- Tankurt, T. (2013). Çocuk edebiyatı Çocukta Felsefe Sevgisi Uyandırabilir mi? Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss. 113-118.
- Taşdelen, V. (2008). Felsefe Eğitimi: Bir Yaşantının Peşinde, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40 (2), ss. 277-294.
- Taşdelen, V. (2012). Düşünme Eğitimi ve İyi Hayat Kavramı. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 20-28.
- Taşdelen, V. (2013). Çocuk Edebiyatı ve Metafizik Deneyim: Dağlarca’nın Çocuk ve Allah Örneği. Roman Kahramanları (15), 13-20.
- Taşdelen, V. (2014). Felsefenin Gülümseyen Yüzü: Çocuklarla Felsefe. Türk Dili, 756, ss. 562-568.
- Taşdelen, V. (2014). Philosophy Course as a Process of Regeneration: A Philosophical Approach (Bir Yeniden Üretim Süreci Olarak Felsefe Dersi: Hermeneutik Bir Yaklaşım). The Anthropologist, 18 (2), pp. 533-547.
- Taşdelen, V. (2015). Felsefe Kültürü. Ankara: Hece yayınları.
- Tepe, H. (2013). UNESCO Verileri Işığında Dünyada Çocuklar İçin Felsefe. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi’inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 78-96-.
- Tozlu, N. (1992). “Liselerde Felsefe Dersinin Öğretiminde Karşılaşılan Problemler.” Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler’de. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Tozlu, N. (2003). Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler. Ankara: Elis Yayınları.
- Tulum, F. (2013). Çocuklar İçin Felsefe Yayıncılığı. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi'inde. Haz. Betül Çotuksöken – Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, ss.. 129-132.
- Ülger, M. (2012). Düşünme Eğitimi Dersi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 67-72.
- Ülger, M. (2012). Türkiye'de ve Dünyada Felsefe Öğretimi Üzerine, D. Hacı Mustafa Açıkgöz ile söyleşi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 146, ss. 53-61.
- Vansieleghem, N., Kennedy, D. (2011). What is Philosophy for Children, What is Philosophy with Children—After Matthew Lipman? Journal of Philosophy of Education, 45(2).
- Watanbe, K, (2013). Problem Çözümüne Giriş 101: Zeki İnsanlar İçin Basit Bir Kitap, çev. Nihal Demirkol Azak, Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

